

Dr. Hadnagy Imre József

MOST MEGTÜZESÍT VIZET, LEVEGŐT, MAJD HARAGJÁBAN OLVASZT, ÉGET, ÖL

I. RÉSZ

avagy adalékok a magyar nép történeti útját övező - a fegyveres
cselekményekhez kötődő, a büntetésként keltett, valamint a szabályozatlan
építkezések által gerjesztett pusztító tüzek történetéhez

BEVEZETÉS

A cím – *Tompa Mihály: Tűz szelleme* versének két sora - kétségtelenné teszi, hogy ez az írásmű nem a barátságos, hanem az ártó, az emberek életét megmetyelző tűz természetrajzát kívánja színesebbé tenni.

A Tűzoltó Múzeum állandó kiállításának egy részét képező, a lépcsőházat díszítő képanyag – a lépcsősorok egyhangúságát megtörve – a honfoglalástól csaknem napjainkig a hazánkban tomboló nagy kárt okozó tüzek közül mutat be néhányat korabeli metszetek, leírások, képek alapján.

A bevezető gondolat szerint „*felmérhetetlen az a kár, ami emberéletben és anyagi javakban az idők folyamán a tűz pusztításából keletkezett. Az emberi élniakarás a tűz okozta sebeket begyógyította. Az emberek (beszúrás tőlem HIJ) - a leégett házak és városok helyén újakat építettek, de - mi utódok (beszúrás tőlem HIJ) - a nagy tűzesetekre ma is elszoruló szívvel emlékezünk.*”

A képek, leírások „mesélnek” a háborúkhöz óhatatlanul hozzátartozó tüzekről is, ugyanis a gyűjtogatás, a mesterségesen keltett tűz ősidők óta a pusztítás nélkülözhetetlen eleme, az ellenség megsemmisítésének, megfélemlítésének, a győzelem kivívásának egyik fontos eszköze. Egy kis kitérővel tekintsük át miként is van ez.

A *hidegfegyverekkel* (nyíl, íj, kard, kopja, kés, alabárd, számszerj, stb.) vívott harcok időszakában is léteznek a tűzokozásnak, illetve tűzzel való pusztításnak eszközei. Az ókori és középkori háborúkban nyilakat, gyújtó hajókat, hajtógépeket, sőt állatokat – galambokat, kuttyákat – is használtak erre a célra, ám a gyújtócsóvák, fáklyák, tüzes nyilak, stb. voltak a tűz kiváltásának elsődleges, vagy a tűz előidézésének legalkalmasabb eszközei.

A gyújtóeszközök fegyverként való alkalmazása évezredekre nyúlik vissza. Közülük a legrégebbi az ún. görögtűz (i.e. 4. század).

„*A görögtűz¹: lassan égő, piros fényt árasztó pirotechnikai elegy, melyet ünnepi díszkivilágítások céljára (régebben színpadokon is) használtak. Kén, salétrom, szurok, szén és nafta keveréke. Nevét a bizánci görögök hasonló jellegű gyújtófegyveréről kapta, ezt Konstantinápoly védelmében alkalmazták az ostromló hajók ellen. Összetétele hadititok volt, valószínűleg meszet is tartalmazott, és a vízben lobbant lángra (nedves vagy olthatatlan tűzként tartották számon).*”

A fegyverek fejlődésének jelentős állomása a lőpornak, mint hajtóanyagának a tűz-, vagy másként *melegfegyverekben* való alkalmazása. A melegfegyverek maguk is tüzek okozói lehetnek, leggyakrabban azok is, ám alkalmasak gyújtóeszközök - lövedékek, aknák, stb. célba juttatására is.

Az első világháborútól a *repülőgép* a gyújtóeszközök hordozója, de a célba juttatás eszköze is, de rajta kívül a rakéták, aknavetők, géppuskák, gránátvetők, stb. is betöltik ezt a funkciót.

Napjaink legfélelmetesebb – hagyományos - gyújtóharc eszköze a *napalm*, amelyet a II. világháborúban is, de az azóta lezajlott helyi háborúkban gyakran „bevetettek”. A másik veszedelmes eszköz a *lángszóró*, amelyet már az első világháborúban is alkalmaztak, de a második „világégés” idején lángszórós harckocsi egységek is léteztek. Az orosz-kínai konfliktus idején az 1970-es években - az Amur folyó szigeteire, és az országhatáron áttörő kínai katonaság pusztítására, megfélemlítésére, és visszafordítására is használtak nagy hatóerejű lángszórókat.

Egy esetleges XXI. századi világháborúban mérhetetlen nagy pusztítást (rombolást, tömegek halálát, tüzeket) okoznának az atom és más tömegpusztító fegyverek.

¹ Új Magyar Lexikon 3. G-J (Akadémiai Kiadó, Budapest 1962. 98. oldal).

E kis kitérő után térjünk vissza az eredeti gondolathoz.

Régvolt elődeink a vereckei hágón át i.sz. 895 őszén érkeztek a Kárpát-medencébe². A honfoglalás egyes források szerint 900-ig tartott. Ezt követően a félnomád magyar törzsek gyakran betörték a szász, bajor, sváb és frank területekre, később Itáliába, de a kalandozások során eljutottak a Pireneuson túlra, sőt még Bizáncba is. A külföldi krónikák ezekről a hadicselekményekről, mint zsákmányszerző, rabló, céltalanul pusztító háborúkról emlékeznek meg. [1]

1. kép. Honfoglaló magyar harcos

A magyar törzsek harceljárása hasonló, mint az akkori lovasnomád népeké, nem kézitásban, hanem hadicsellel szerettek győzni. A lényege a távolból való harc és cselvetés, a bekerítés, színlelt meghátrálás majd visszafordulás, az ellenfél csatarendjének megbontása. A harcosok (1. kép) lóháton érezték biztonságba magukat, a harcban így tudták csak megállni a helyüket. A fő fegyver a nyíl és az íj volt. A nyilak, kopják vashegyeit, a kardokat, a lovak felszerelésének fémtárgyait – a kengyeleket - a kovácmesterek készítették. A módosabbak arab, frank, normann kardokhoz, más védőfelszerelésekhez is hozzájutottak, ezek díszes kivitele megkülönböztette őket az egyszerű harcosoktól, de a törzsi társadalom hierarchiájában elfoglalt hely kifejezői is voltak.[1]

A téma szempontjából érdekes, hogy kalandozó elődeink a hadviselés egyik fontos elemének tartották a gyújtogatást. Ennek bizonyítéka többek között az is, hogy a „német alapossggal” létrehozott, és védett városok bástyái mögé is sikerült gyújtóeszközöket bejuttatniuk. Ezek ebben az időben nagy valószínűséggel a „tüzes nyilak” voltak. A krónikás szerint, így sikerült i.sz. 908-ban Brémát, majd 915-ben Hamburgot felégetni.[4] Talán nem is véletlen, hogy Európa népei egy ideig rettegettek a magyaroktól, és bizonyosan van valóságalapja annak mondásnak, hogy „a magyarok nyilaitól ments meg Uram minket”.

Az i.sz. X. század végére őseink harceljárásainak ellenszerét sikerült megtalálni, ennek következményeként gyakran vereséget szenvedtek. A kalandozó hadjáratokban résztvevő, és az azokba be nem kapcsolódott törzsek ereje egymáshoz viszonyítva megváltozott. Az erőviszonyoknak az utóbbiak javára történő megváltozása előkészítette a Géza fejedelem és István király nevéhez fűződő új történelmi korszak beköszöntét.[1]

Ebben az írásműben az államalapítástól az I. világháború végéig terjedő időszakban a háborúk okozta, az elrettentésként keltett, a szabályozatlan építkezések, a jól éghető építőanyagok alkalmazása miatt keletkezett pusztító tüzek egy csokráról lesz szó. Mindezek megjelenítése nem egyforma súlyú, de nem is célkitűzése minden tüzeset bemutatása.

A FEGYVERES CSELEKMÉNYEKHEZ KÖTŐDŐ, BÜNTETÉSKÉNT KELTETT, NEM SZÁNDÉKOS, VALAMINT A SZABÁLYOZATLAN ÉPÍTKEZÉSEK ÁLTAL OKOZOTT TÜZEK

A tüzek eredetük szerint lehetnek szándékos, vagy nem szándékos tüzek. A középkorban szándékos tűz okozója a háborúkkal együtt járó gyújtogatás. Gyakran az elrettentésként keltett tűznek – szándékos gyújtogatásnak - is estek áldozatul települések. Békés időszakokban sokszor az emberek, népcsoportok ellenségeskedésének eredménye a szándékos tűz, amely sok érték elhamvasztásával jár.

Ez utóbbi népünk történetében sem ismeretlen. Ennek elkerülésére I. István törvényben rendelte el a gyújtogatók megbüntetését, a helyreállítást, a kár megfizetését, a teljes kártalanítást.

² Révai Nagy Lexikona – az ismeretek enciklopédiája X. kötet Hérolid – Jób (Révai Testvérek Irodalmi Intézet részvénytársaság, Budapest, 243. oldal).

A nem szándékos tüzeknek is sok település esett áldozatul. A korabeli építőanyagok, a szoros építkezés, az udvaron tartott takarmány, tüzelőanyag mind-mind a tüzek gyors terjedését segítették elő, aminek következtében egész településeket tarolt le a tűz. Az előidéző okok különfélék lehetnek, a hanyagság, figyelmetlenség, természeti jelenség - villámcsapás, földrengés, stb.

A tűz eredetétől függetlenül a tomboló tűzvész településeket, sőt nagyobb földrajzi térségeket tett néptelenné – az elnéptelenedést gyakran a betelepítés – az elpusztult település „feléledése” - követte.

A magyar nép történetében az államalapítás és a kereszténység felvétele egy új korszak beköszöntének a kezdete. Ám a félnomád életéről a feudális életrendre való áttérés nem zökkenőmentes. I. István államszervező, központosított hatalómépítő, és megszilárdító munkája ádáz harcot is jelentett az engedetlenek ellen (Koppány, Gyula, Ajtony). Első királyunk győzelmesen került ki ebből, államteremtő küzdelme nem volt eredménytelen, mert fokozatosan kiépült a feudális magyar állam, melynek biztonságát jelentős fegyveres erő szavatolta. Az Árpád-házi királyok ezt a művet – a ház kihalásáig - erejükhöz és tehetségükhöz mérten igyekeztek megbecsülni és erősíteni. 1301-től I. (Róbert) Károly is eredményesen munkálkodott a feudális uralkodói hatalom megerősítésén. Ennek a több száz éves történetnek az eseményeit igyekezett írásba foglalni Márk krónikája.

2. Kép. Részlet Márk krónikájából

Márk krónikáján kívül más írásos emlékeink véletlen és háborús tüzeset leírásokat is tartalmaznak.

A tatárjárás idején a magyar hadak számottevő ellenállást tanúsítottak a támadók ellen. Ám az egész hadjárat során a magyar haderő súlyos vereséget szenvedett, ennek alapvető oka nem a magyar harcosok katonai felkészültségében keresendő, hanem abban, hogy a mongol vezérek kiváló katonai vezetők voltak, nem mondható ez el sem IV. Béla királyról, sem a feudális sereg más vezetőiről. Az is érthetetlen, hogy a Sajó menti – a muhi – csatában (1241) az első támadás visszaverése után a magyarok miért tértek vissza a szekértáborba, amelyből még harcrendbe sem lehetett szétbontakozni. Dalmáciáig eljutó tatárok városok és falvak sorát égették fel (**3. kép**), az ország teljes meghódítása nem sikerült nekik, mert sok vár magyar kézen maradt köszönhetően a harcosok és a nép ellenállásának. [1]

Magyarország hadtörténetével foglalkozó irodalmak említést sem tesznek a muhi csatamezőn épített szekértábor felgyújtásról. A magyar hadak szekértáborba – a hadviselésben járatlan embernek is

Márk krónikája, vagy Bécsi Képes Krónika néven is ismert latin nyelvű magyar történelmi írás I. (Róbert) Károly koráig követi az eseményeket. A 14. század második felében született, de tartalmaz – hiteles történelmi eseményekkel nem bizonyítható írásokat - mondákat is. Szerzője Márk kanonok. A szöveg mellett érdekesek a miniatúrák is. A krónikát 1933-ig Bécsben őrizték, majd a Magyar Nemzeti Múzeum, ezt követően az Országos Széchényi Könyvtár őrzi. [3] – 263. oldal/.

Az **2. kép** tanúsága szerint: a magyarok viselt dolgairól az ősidőktől 1330-ig Márk krónikájából meríthetünk ismereteket. A miniatúra a kezdőmondat első betűje, itt a nagy „A”. A szöveg magyarul: „*Urunk 1022-ik esztendejében sok és nagy égések történtek*”.

3. kép. A mongolok magyar településeket rombolnak le, és égetnek föl

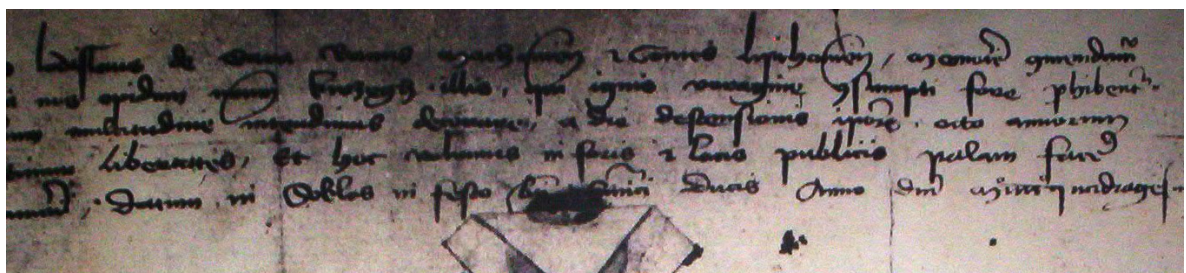
– egy különös építménynek tűnik. Nem egészen világos, hogy a gyorsan mozgó támadó haderővel – a tatárokkal, az álló védelmet szimbolizáló szekértábor harcosai hogyan vehették volna fel a küzdelmet, egyáltalán volt-e esélyük a győzelemre. Nem egyértelmű-e, hogy a nomád harcmodort gyakorló támadók élni fognak a gyújtogatás „fegyverével”, és hogy ezt mindenképpen el kellene kerülni. Ez azért is érdekes, mert kisiskolásként az akkori tanítóim – talán valóság alapot nem nélkülöző - elbeszéléseiből ismert, hogy itt a magyar had a gyújtogatás áldozata lett, egyszerűen felgyújtották a szekértáborát és a tatárok gyorsan győzelmet arattak. Azt, hogy a középkori hadviseléshez is hozzátartozik a gyújtogatás egy akkori jól képzett hadvezérnek tudni kellett volna.

4. kép. A székesfehérvári templom égése a Márk krónikájának miniatűrjén megörökítve

A középkorban a főúri kastélyok, paloták, egyéb tűzbiztosan készült építmények kevés tűzveszélyt hordoztak magukba. Ennek ellenére a székesfehérvári templom, melynek fedelét ólommal fedték be mégis leégett. Erről Márk krónikája a következőképpen emlékezik meg. „Az Úr 1327. évben virágvasárnap előtti szerdán a boldogságos Szűz székesfehérvári egyháza siralmasan leégett, noha miképpen fentebb mondtuk, tűzvész ellen ólommal volt fődve: az egész lemezekbe foglalt ólomanyag a nagy tűztől úgy folyt le megolvadva a tetőről, mint a viasz, kivéve egy harangtornyot, amely a sekrestye felett van, ott sok szent ereklyét tartanak és őriznek; senki sem kételkedik abban, hogy ezeknek érdeméért maradt meg. A király az egyházat utóbb mégis ólommal fődette be.” A krónika erről szóló részének iniciáléja ezt az égést örökíti meg **(4. kép)**.

1440-ben Gara László macsói bán a tűzvész által elpusztult Kőszegre (ma szerbiai település) kívánta újra benépesíteni úgy, hogy az új telepéseknek 8 évi adómentességet adott. (Ennek kézzel írt bizonyítéka az **5. képen** látható.)

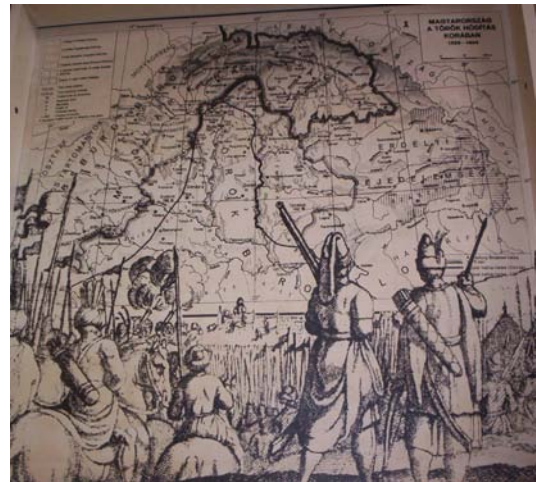

5. kép. Gara László macsói bán rendelete a Kőszegre betelepülők adómentességéről

A Magyar Királyság területére betörő török hadak dúltak, raboltak, nagy pusztítást végeztek, sok embert rabul ejtettek, az általuk elfoglalt területeken számtalan települést felégették. A három részre szakadt ország a Dunántúl egy része, a Felvidék (a Magyar Királyság maradék része) erős várrendszerével védte Európát a török hódítástól, Erdély és a Hódoltsági terület megszenvedte a török uralmat. Az Erdélyi Fejedelem – Báthori esküt Miksának tett, de adót a török portának fizetett. A Hódoltsági terület – a Dunántúl és a Nagyalföld nagy részének - népe sajátos eszközeivel harcolt a betolakodók ellen. Az itteni lakosság egy része bűvőhelynek választotta a sás, és a nádasok világát, onnan ki-kimerészkedve gyakran tört borsot az ellenség orra alá. A török pusztítás szomorú mérlegét mutatja többek között, hogy a mohácsi csatavesztés után **(6. kép)** – 1526. szeptember 13. -14. -15-én - Buda a törökök gyújtogatása nyomán elhamvadt, sőt 1541-ben elesett. Településeink a 150 évig tartó török uralom **(7. kép)** alatt a sorozatos ostromok, majd a felszabadító háború során több ízben leégtek.

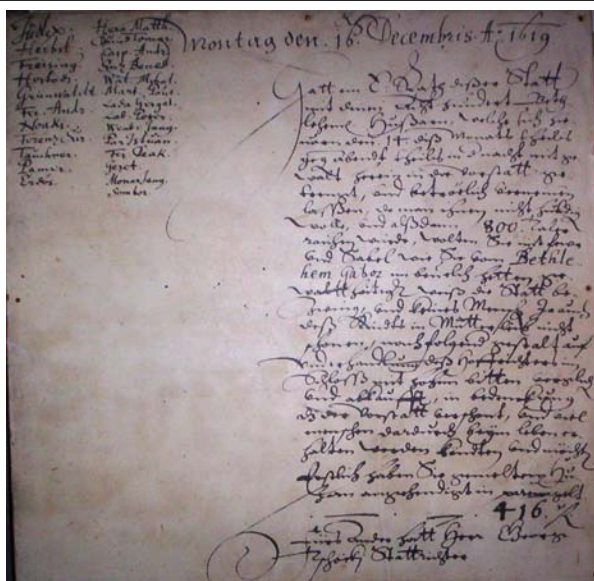

6. kép. A törökök gyűjtogatása a Mohácsi csatavesztés után

7. kép. Törökhódoltságban

Lássunk az elrettentésre is egy példát. Bogradj János Bethlen kapitánya 1619-ben felgyújtatta Kőszeget (vagy a Szatmár /ma Romániai/, vagy a Sáros megyei /Szlovákiai/ települést), 500 ház a

8. kép. Kőszeg felégetése írásba foglalva

9. kép. Kőszeg felégetése

lángok martalékává vált (8., 9. kép).

Hazánkban gyakoriak voltak a várostüzek. A Magyar Krónika számolt be a Budán tombolt tüzről: 1723-ban. "Szent György havában, éppen Húsvét napján délután edgy órakor új Budán a felső városban a Bécsi kapunál véletlenül nagy tűz égés támadt, és mivel hogy a szél a lángot a Duna felé hajtya, azon részen való házak a PP Jesuiták Collegiumával, Templomával és a Kis Papok Szemináriumával elégnek. A tűz tovább kapaszkodván ama helyre jut, holott a puskaport, szurokot, kanótót és olly hadi szerszámot szoktak tartani a Fejérvári kapunál, mely is meg gyúlván el hánya

10. kép. A budai lőportorony felrobbanás

A tűz gyakorta embertömegek életét tette tönkre, egy emberöltő alatt megteremtett értékek váltak szinte pillanatok alatt a lángok martalékává. Sokszor és sokan segítettek a károsultaknak. A szegedi tüzkárosultak például országos gyűjtés engedélyezését kérték 1749-ben. (11. kép).

A hazai nagyvárosokban, és más településeken keletkezett tüzek megfékezése emberfeletti küzdelmet jelentett. A tüzet kísérő szél elmaradhatatlan (fizikai törvényszerűség). Természettudományos ismeretek híján ennek fizikai okát akkor talán még csak kevesen tudták

Nézzük miként ír a krónikás az 1749-es kecskeméti tüzről. (Részlet Mátyási József: Kis ítélet napja, vagyis Kecskemét városának tizedik júliusi égése (1749) című verses krónikájából. (12 kép).

„Hogy tíznél több s tizenegynél kevesebb volt az óra,

Lárma támad a fokfelől fére vert harang szóra.
Akkor a nép, melly páratlan tüz oltó, öszve szaladt,

De a tűz a szél szárnyain olly erőszakkal haladt,
Hogy többé lehetelen volt hozzá közel járulni,
Hanemha valaki önként meg akart volna gyűlni.

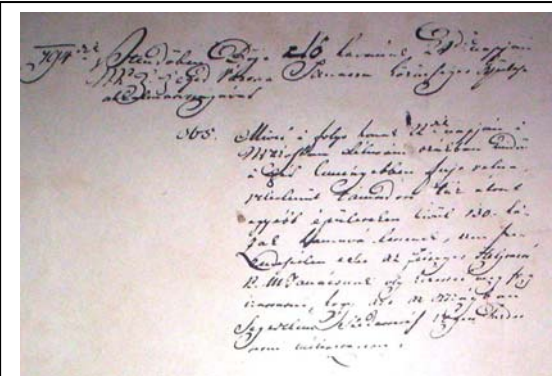
Tsak a kárhozat kéménnye onthat olly füst felleget,
A millyen akkor el önté a földet és az eget.

Az a látást, mint egy vastag hályog, meg vakította,
Büdös gözzel a lélekzet ösvényét el állotta.
Ha elragadták előle valamelly ház fedelét,
Azzal fenn gátolhatták meg gyors előmenetelét,
Mert az szárnyokra kelt lángok rajtok által repültek

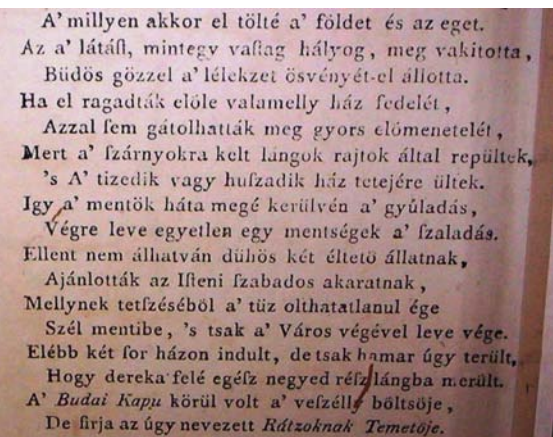
S a tizedik vagy huszadik ház tetejére ültek)
a mentők háta megé kerülvén a gyúladás,

Végre leve egyetlen egy mentségek a szaladás.

a Fejérvári kaput azon kívül levő bástyával, és az egész várat, és a Pesthieket is nagy félelembe ejti.”

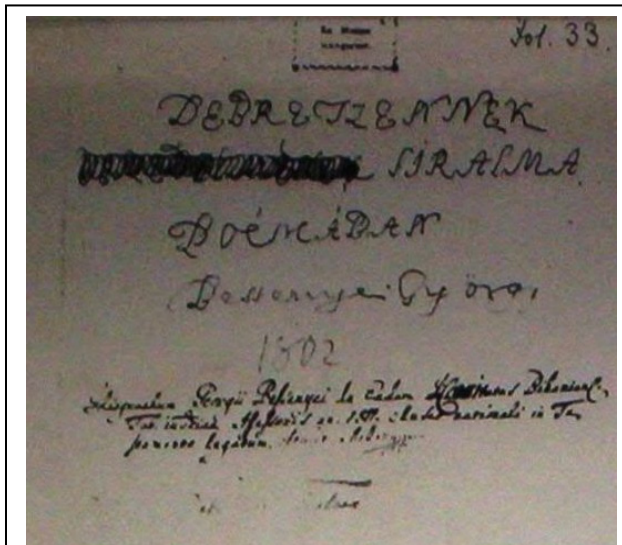

11 kép. A szegediek adománygyűjtési kérelme

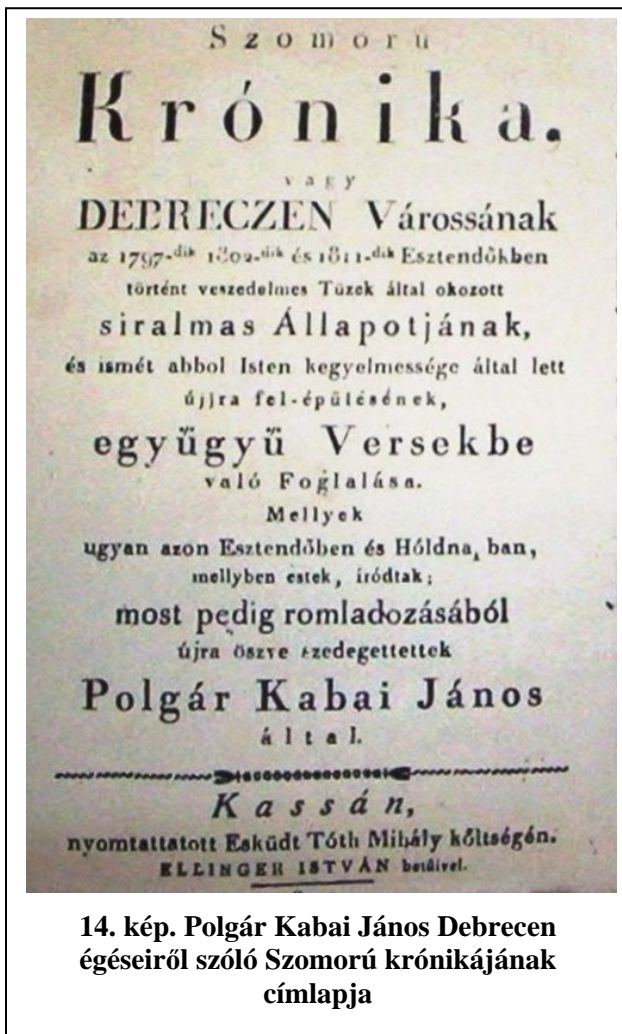

12. kép. Kecskemét égése - részlet a verses krónikából

Mellynek tetszéséből a tüz olthatatlanul ége
Szél mentibe, s tsak a Város végével leve vége.
Elébb két sor házon indult, de tsak hamar úgy terült,
Hogy dereka felé egész negyed rész lángba merült.
A Budai Kapu körül volt a veszély böltsoje,
De sírja az úgy nevezett Rátzoknak Temetője.
Eképpen öt órák alatt, éppen annyi Százaknak Keresménye, (számán kívül holi színek s olaknak)
Ajánlották az Isteni szabados akaratsnak,
Kilentzszáz tizenhárom ház, s azon fellyül húsz Így malom,
Lett a tékozló tüz miatt por, hamu, szén, s kőhalom.”

13. kép. Bessenyei György Debrecen 1802-i égéséről szóló írásának címlapja

14. kép. Polgár Kabai János Debrecen égéseiről szóló Szomorú krónikájának címlapja

Debrecen városában 1564 és 1811 között 8 nagy és számtalan kisebb tűz pusztított. A városnak szinte nem is volt olyan része, amelyet a tűz többször is nem emésztett volna el. A sorozatos tüzesetek közül az egyik legnagyobb az 1802. évi égés volt. Akkor 1500 ház és a Nagytemplom is leégett. A tűz után a városi tanács házakat és telkeket sajátított ki azért, hogy az utcákat kiszélesítsék, és ezáltal a tűz terjedését elősegítő zsúfoltságot enyhítsék. Bessenyei György, Szüts Sára és Kabai János verses krónikában örökítették meg a tűzvész történetét:

- Bessenyei műve: *Debretzennek siralma poémában.* (Bessenyei György 1802) (13. kép).

A tűz méretére jellemző, hogy az akkori időben korszerűnek tartott, nagy teljesítményű gólyanyakú fecskendők is hatástalanok voltak vele szemben. Bessenyei ezt így örökíti meg:

„A vízi puskákat lármával vontzollyák

Dűtik, fatsargattyák, eléb, hátráb tollyák

De segedelmek végre arra szorul,

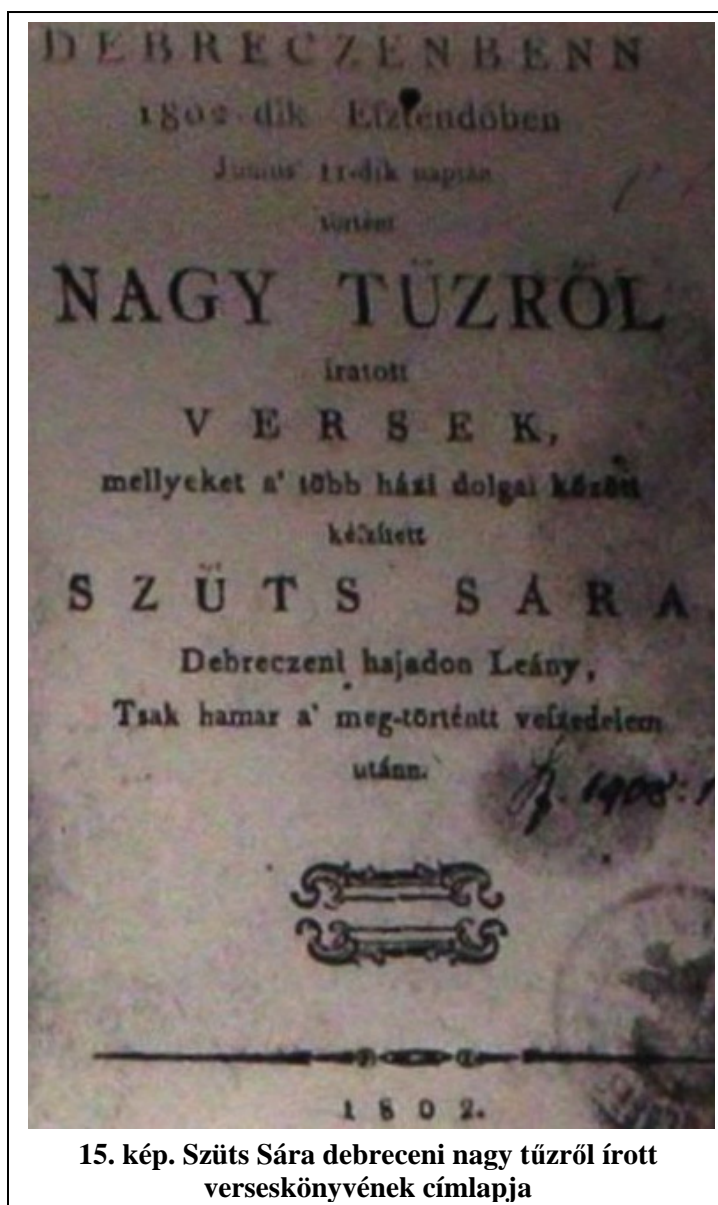
Hogy kerekék, fájok nekik is mind meg gyúl

Bé boritty a nagy lángal bojongó tűz.

És mellőlle kit kit, ki hozzá ál el űz”

- Polgár Kabai János műve: „Szomorú krónika vagy Debreczen várossának 1879-dik, 1802-dik, 1811-dik Esztendőben történt veszedelmes Tüzek által okozott siralmas Állapotjának és ismét abból Isten kegyelmessége által lett újra fel-épülésének együgyű versekbe való foglalása mellyek ugyan azon esztendőben és holdnapban, mellyben esetek írótak, most pedig romladoszásból újra össze szedegettettek Polgár Kabai János által. Kassán nyomtattatott

Esküdt Tóth Mihály költségén Ellinger István betűivel.” (14. kép).

15. kép. Szüts Sára debreceni nagy tűzről írott verseskönyvének címlapja

- Szüts Sára műve: *DEBRECZENBENN 1802-dik Esztendőben Junius 11-dik napján történt NAGY TŰZRŐL íratott VERSEK mellyeket a többi házi dolgai közben készített SZÜTS SÁRA Debreczeni hajadon leány Tsak hamar a megtörtént veszedelem után 1802. (15. kép).*

Az 1500 leégett ház között volt a költő Csokonai Vitéz Mihály háza is, aki Széchenyi Ferenchez írott levelében kárán így kesergett: „Most az üszög és hamu között fekszik az az együgyű, de nekem tág és gazdag hajlék, melybe kívántam a világ lármája elől nemzetem és múzsám szolgálatjára magamat elvonni. Pusztává lett az a kis ország, melyben én király voltam magam előtt. Éppen a rózsák nyíltak, mikor Tusculanumon, hol legérzékenyebb gondolataim teremődtek, a láng között lobogott, mikor a rózsza lugas tövig égett, s az a fülemile, melly e kis zöld szállásnak minden éjjel koncertet adott, őrvöngve repült el a barátságosabb erdei vidékre.”

A tűzfegyverek hajtóanyagát, a löport nagy mennyiségben ún. löportornyokban tartották. Ezeknek az építményeknek a szigorú őrzése sem

zárta ki a felrobbanásukat. Harccselekmények idején pedig ezek szinte törvénytörően következtek be, gyakran a villámlás a kiváltó ok. Buda töröktől való visszafoglalásának idején a várban lévő löportorony pusztulását nagy mesemondónk Jókai Mór az egyik elbeszélésében³ így örökítette meg:

„Délután Tüzes Gábor barátbombái oly szerencsével jártak, hogy egy közülük a nagy rondellán levő löportorony boltozatán keresztül törve, azt levegőbe röpítette.

A szemtanúk írják a lobbanásról, hogy az ég elsötétült bele, mintha rögtön éjszaka szállt volna a nap elé; süvöltő gránátok, égő gerendák, széttépett hullák repkedtek mérföldnyi távolságban szerteszét; s a képtelen erőszaktól a Duna hullámai túlcaptak a pesti partra, s elborították egyszerre az egész várost. Azt hitte mindenki, hogy a föld szakadt be! Csak percek múlva tértek az emberek magukhoz, s akkor látták, hogy a nagy rondella elpusztult egy pillanat alatt; a mellékfalak húszölnyire le voltak döntve, kihányva alapjaikból; sánckarók összezúzva, az árkok betemetve.”

³ Jókai Mór: A huszti beteglátogatók. Móra Kiadó, Kárpáti Kiadó, Budapest, Uzsgorod, 1982. Az utolsó budai basa című elbeszélésből, 191-192. oldal.)

A Napóleon Európa elleni háborúja az osztrák érdekeket is sértette. Ausztria vele szembeni fegyveres fellépése teljesen természetes volt, ám az osztrák hadak sorozatosan vereséget szenvedtek. A hadi cselekmények Magyarország területére is kiterjedtek. Ennek egyik emlékezetes eseménye a győri csata, amelyben János főherceg osztrák csapatai a magyar nemesi felkelőkkel egyesülve 1809. június 14-én megütköztek a franciákkal és csatát vesztek. Ez egy csúfos esemény volt, amelyet egyik nagy költőnk szerint az tett nevezetessé, hogy „sok dicső láb úgy futott”. Napóleon tüzérsége ekkor Győr városát is felgyújtotta (16. kép).

16. kép. Napóleon tüzérsége felgyújtja Győr városát

Szomorú napja Nagykőrös városnak 1826. április 22, ekkor ugyanis 1000 ház vált a lángok martalékává. Ezt a mérhetetlen nagy tüzet örökíti meg a 17. és a 17. képen bemutatott két korabeli dokumentum.

17. kép. Nagykőrös 1826. április 22-én leégett részének térképe (részlet)

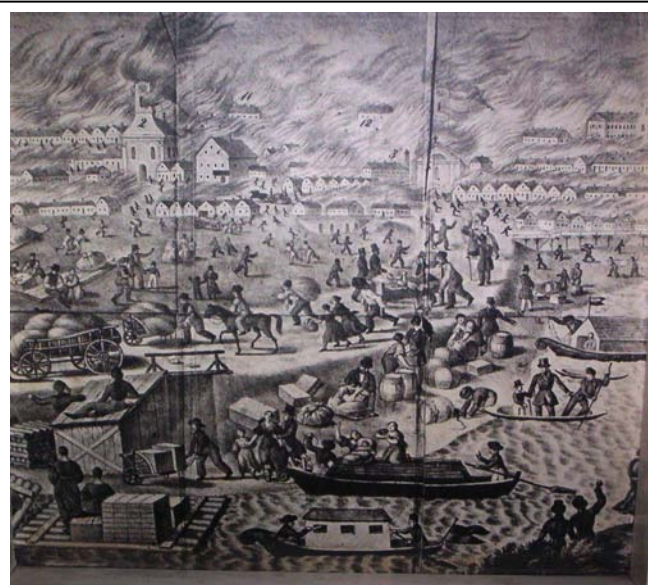

18. kép. Nagykőrös 1826-i égésének krónikája

A 16. kép felirata: „Szabados N. KÖRÖS Városa megégett részének MAPPÁJA 1826, fel vette: Bakos József, Oláh István.”

A 17. képen bemutatott krónika címlapjának szöveges része: „Nagy Körös városa leégése 1826-ik évben. Melyben megvannak említve azon nagylelkű családok és városok, kik becses adományaikkal szerencsétlen lakostársainkat segélyezték. – Ára 10 kr.)”

Az 1800-as években is sok magyar város - egészen, vagy csak részeiben - szenvedett tűzkatasztrófát, ezek sorában találkozunk a Duna-menti Baja tragédiájával. Az 1840 elején pusztító nagy tűzben csaknem az egész város elhamvadt (19. kép). A kép tanúsága szerint a lángok semmit sem kímélnek, ég a templom is. Minden épkezláb ember részt vesz az értékek mentésében, a tűz megfékezésében. A bőséges Duna vize sem elegendő a tragédia elkerüléséhez. Ma már tudjuk, hogy a korabeli építkezés, a jól éghető építőanyagok, a tűzoltási technika, a nem nagy hatásfokú tűzoltószerek, stb. állnak a megfékezhetetlen tűz, a lángok győzelmének a hátterében.

19. kép. Baja város tűzkatasztrófája 1840-ben

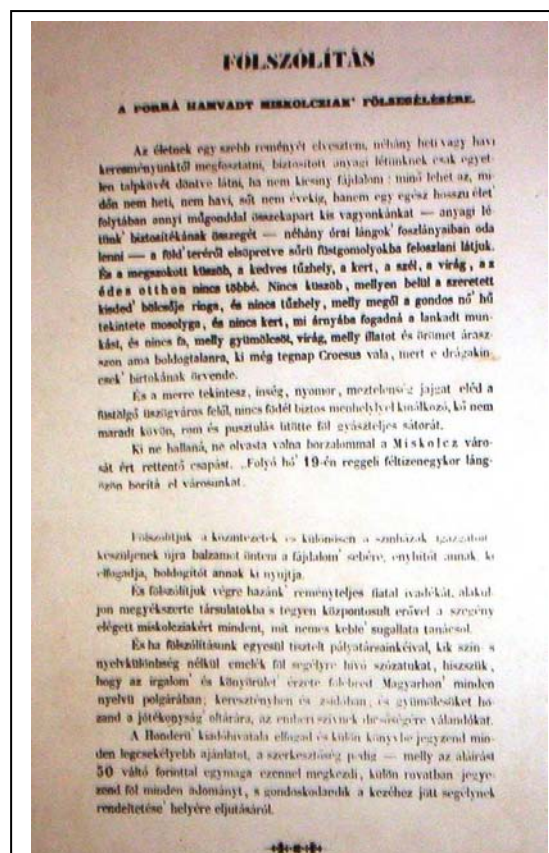
A bajai tüzet hamarjában követte a miskolci. 1843. július 19-én Miskolcon a nagy szárazságban támadt tűz során 845 ház, 5 templom és középület égett le, miáltal 3500 ember jutott a legnagyobb ínségbe. A Honderú című folyóirat felhívással fordult az ország népéhez a miskolciak megsegítése ügyében (20. kép).

FÖLSZOLÍTÁS

A PORRÁ HAMVADT MISKOLCIAK FÖLSEGÉLÉSÉRE

Az életnek egy szebb reményét elveszteni, néhány heti vagy havi keresményüinktől megfosztani, biztosított anyagi létünknek csak egyetlen talpkövért döntve látni, ha nem kicsiny fájdalom: minő lehet az midőn nem heti, nem havi, sőt nem egy egész hosszú élet folytatában annyi műgonddal összekapart kis vagyonkánkat – anyagi létünk biztosítékának összegét – néhány órai lángok foszlányaiban oda lenni – a föld teréről elsöpítve sűrű füstgomolyokban feloszlani látjuk. És a megszokott küszöb, a kedves tűzhely, a kert, a szél, a virág, az édes otthon nincs többé. Nincs küszöb, mellyen belül a szeretett kised bölcsője ringa, és nincs tűzhely, melly mögül a gondos nő hű tekintete mosolyga, és nincs kert, mi árnyába fogadná a lankadt munkást, és nincs fa, melly gyümölcsöt, virág, melly illatot és örömet árásson ama boldogtalanra, ki még tegnap Croesus vala, mert e drágakincsek birtokának örvende.

És a merre tekintesz, ínség, nyomor, meztelenség jajgat eléd a füstölgő üszögváros felől,

20. kép. A Honderú felhívása a miskolciak megsegítésére

nincs földél biztos menhelylyel kínálkozó, kő nem maradt kövön, rom és pusztulás ütötte föl gyászteljes sátorát.

Ki ne hallaná, ne olvasta volna borzalommal Miskolcz városát ért rettentő csapást. „Folyó hó 19-én reggeli féltizenegykor lángözön borítá el városunkat.”

Fölszólítjuk a közintézetek és különösen a színházak igazgatóit készüljenek újra balzamat önteni a fájdalom sebére, enyhítőt annak ki elfogadja, boldogítót annak ki nyújtja.

És felszólítjuk végre hazánk reményteljes ivadékát, alakuljon megyékszerte társulatokba s tegyen központosult erővel a szegény elégett miskolcziakért mindent, mi nemes keble sugallata tanácsol.

És ha felszólításunk egyesült tisztelt pályatársainkéival, kik sztn- s nyelvkülönbség nélkül emelék föl segélyre hívó szózatukat, hiszszük, hogy az irgalom és könyörület érzete fölébred Magyarhon minden nyelvű polgárában; keresztényben és zsidóban, és gyümölcsöket hozand a jótékonyaság oltárára, az emberi szívnek dicsőségére válandókat.

A Honderű kiadóhivatala elfogad és külön könyvbe jegyzend minden legcsekélyebb ajánlatot, a szerkesztőség pedig – melly az aláírást 50 váltó forinttal egymaga ezennel megkezdi, külön rovatban jegyzend föl minden adományt, s gondoskodandik a kezéhez jött segélynek rendeltetése helyére eljutásáról.

Újabb példa egy település elrettentésként való felgyújtására. Bősárkányt (Győr-Sopron megye) Haynau ez okból gyújtatta fel 1849. június 22-én (21. kép).

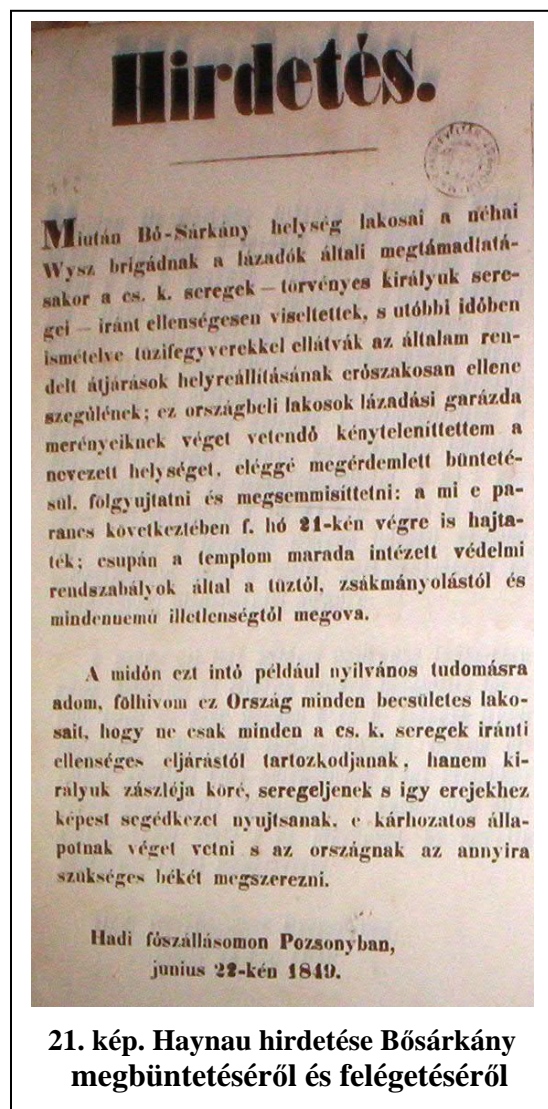
Miután Bő-Sárkány helység lakosai a néhai Wysz brigádnak a lázadók általi megtámadtatásakor a cs. k. seregek – törvényes királyuk seregei – iránt ellenségesen viseltettek, s utóbbi időben ismételve tüzifegyverekkel ellátvák az általam rendelt átjárások helyreállításának erőszakosan ellene szegülének; ez országbeli lakosok lázadási garázda merényeiknek véget vetendő kényteleníttem a nevezett helységet, eléggé megérdemlett büntetésül, folyújtani és megsemmisíteni: a mi e parancs következtében f. hó 21-kén végre is hajtaték; csupán a templom marada intézett védelmi rendszabályok által a tüztől; zsákmányolástól és mindennemű illetlenségtől megova.

A midőn ezt intő példaul nyilvános tudomásra adom, fölhivom ez Ország minden becsületes lakosait, hogy ne csak minden a cs. k. seregek iránti ellenséges eljárástól tartozkodjanak, hanem királyuk zászlója köré, seregjeljenek s így erejekhez képest segédkezet nyujtsanak, e kárhozatos állapotnak véget vetni s az országnak az annyira szükséges békét megszerezni.

Hadi főszállásom Pozsonyban, június 22-én 1849.

Haynau báró,

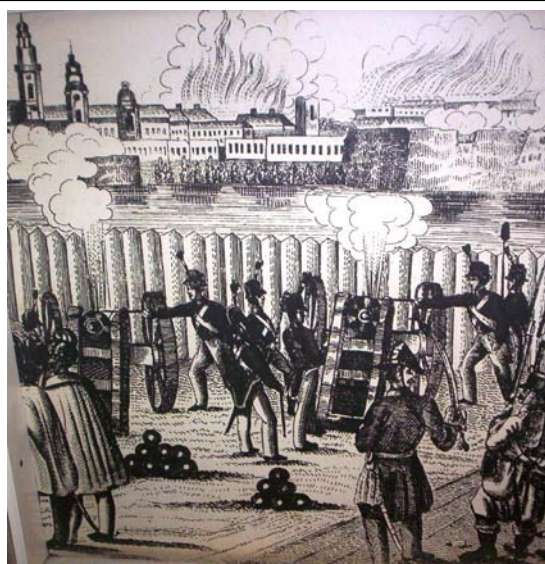
Cs. K. tábornagy és hadi főparancsnok.

Az 1848/49-es polgári forradalom és szabadságharc változó sikerű küzdelmei is lángba borítottak településeket. 1849. május 13-án az osztrákok tüzérségi tüzével a pesti Dunapartot gyújtották fel (**22. kép**). A világosi fegyverletétel után Klapka György tábornok jelentős haderővel védte a komáromi várat a mintegy 44 000 támadóval szemben. Többszöri felszólításra sem adta fel azt. Csak a védők szabad elvonulását és büntetlenségét, külföldre távozását kikötve volt ezt hajlandó megtenni. A komáromi erőd elleni támadások is okoztak a városban tüzeket (**23. kép**).

22. kép. A pesti Duna-part felgyújtása 1849. május 23-án

23. kép. A komáromi erőd ágyúzása során keletkezett tűz a városban

24. kép. Gyöngyös az 1917-es tűzvész után

A városainkat emésztő tüzek Gyöngyöst is sokszor megtalálták. 1674-ben, 1730-ban, 1746-ban, 1861-ben, 1866-ban és 1917-ben pusztította nagyméretű tűz. Közülük az 1917. május 21-i, a kórház mosókonyhájában támadt tűz él legélelnebben az emlékezetben. Ennek szomorú mérlege: több mint 1100 ház leégett, 11 ember életét vesztette, és 8000-en váltak hajléktalanná. A tragikus tüzesetről a magyar sajtó is tudósította az ország lakosságát. A tűz martalékává lett város egy része a **24. képen**, egy másik felvétel és mellette a tüzről szóló sajtóközlemény egy része a **25.**

képen kerül bemutatásra..

A tűz – az újságcikkből (25. kép) is kiderül - napokig hamvasztotta a várost. A tudósító az emberi szolidaritásról és a segítségnyújtásról részletesen beszámol. A belügyminiszterium azonnali intézkedése nyomán megindul a

károsultak legszükségesebb eszközökkel, élelemmel való ellátása. A sajtóközlemény teljes szövege a következő:

Gyöngyös pusztulása

Ezerszáz ház leégett

Gyöngyös, május 22.

Gyöngyös város kórházának mosókonyhájában délután öt órakor tűz támadt, innen áttérjedt a Főterre, a hol több középület kigyulladt és gyorsan elhamvadt. A város még mindig ég; ma reggelig ezerszáz ház hamvadt el. A lakosság ezrével menekül a pusztuló városból. Gyöngyös, május 22.

(Az Est tudósítójának telefonjelentése)

25. kép. Gyöngyös pusztulása 1917. május 21-én (egy felvétel a tűz tombolásának eredményéről, és a sajtótudósítás egy részlete)

Eddig összesen 1100 ház égett le. A város még mindig lángokban áll. Mostanáig 8000 ember maradt hajléktalanul és élelem nélkül. A belügyminiszter, a ki az éjszaka folyamán többször érdeklődött a helyzet iránt, megígérte, hogy azonnal küld egy vagon burgonyát és egy kézgyógyaszterát, mert a városnak mind a négy gyógyszer-tára leégett.

A hajléktalanul maradt lakosság egy részét az állomás épületében helyezték és annak környékén el. Leégett a telefonközpont is, úgy hogy most csak az állomásról lehet telefonálni.

Az egrí, hatvani, szolnoki és a környékbeli tűzoltóság megfeszített erővel dolgozik, de egészen tehetetlen a rettenetesen dúló tűzvészszel szemben. Eddig 9 emberélet esett áldozatul a tűzvésznek. Sok sebesült is van. A polgármester, a ki egész éjjel a tűz közelében volt, súlyosan megsérült a szemén.

Teljesen elpusztult a középületek közül az ősrégi városháza, a Szent Bertalan templom és a közkórház is. A városházáról még sikerült idejekorán megmenteni az iratokat, de teljesen leégett a Heves megyei Általános Bank, a Kereskedelmi és Gazdasági Bank és az Agrárbank. Odavesztek az összes értékek is. Leégett a közjegyzői iroda is, a benne lévő összes iratokkal együtt. Sok irat pusztult el az ügyvédi irodákban.

Miután a városban nincs semmi víz, az éjszaka folyamán több, víztartállyal felszerelt vonat érkezett a pályaudvarra, részint Hatvanból, részint Vámosgyörkről.

*

Az első segítség

A belügyminisztériumba érkezett jelentések alapján báró Perényi Zsigmond államtitkár nyomban intézkedett, hogy ma délben különvonat induljon Gyöngyösre. A különvonat a hatóság képviselőin kívül a legsürgősebb élelmiszereket is Gyöngyösre viszi, hogy az élelem nélkül maradt lakosoknak gyors segítséget nyújtsanak. A főváros a belügyminisztérium kérésére ötven mázsa kenyeret süttetett, ez délre elkészült és felrakták a különvonatra.

Ezenkívül tíz métermázsza szalonnát, ötven métermázsza cukrot és egy vagon krumplit vittek. A minisztérium megbízásából Kampis János miniszteri tanácsos ment a különvonattal. A budapesti tűzoltóparancsnok szintén ezzel a vonattal utazott Gyöngyösre. A különvonat ma délután egy órakor indult el Budapestről.

26. kép. Gyöngyös elhamvadt része feketén bekeretezve

A gyöngyösi tűzvészkarosultak felsegítésére e következő adományokat kaptuk:

- Piliph és Presburger Filmkölcsönző vállalatól 1000 koronát,
- Bosnyák Izsó, a Gólya-áruház tulajdonosától 300 korona.

A szörnyű csapás a „vörös kakas” felröppenése azt eredményezte, hogy a város lakott területének csaknem felét rövid idő alatt a tűz elemészttette. A térképvázlaton besötétített területen csak néhány épület maradt meg (26. kép).

Mіндеz az I. világháború idején a fronttól távoli területen – a hátsószágban – történt. A hadviselésnek ebben az idő-

ben közvetlen – azaz fizikai romboló – hatása nem volt, vagy csak kivételes esetekben volt. A hátsószág és csatamező még egymástól határozottan elkülönül. Ennek ellenére a viláégés idején feltűnően sok vasúti szerelvény gyulladt ki. Ennek kiváltó okai lehettek: szabotázs cselekmények, villámcsapás, stb., de frontközelben célzott repülőátadás, tűzérési, vagy aknavető tűz is. Egy vonatszerelvény tragédiája és szomorú vége látható a 27. képen. A vasutasok és tűzoltók igyekezete ellenére a teljes pusztulás a vég.

27. kép. Egy vonatszerelvény pusztulása az I. világháború idején

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] Magyarország hadtörténete (Hadtörténeti Intézet és Múzeum kiadása, Zrínyi Katonai Kiadó, 1984)
 [2] Új Magyar Lexikon 3. G-J (Akadémiai Kiadó, Budapest 1962.)
 [3] Új Magyar Lexikon 1. A-C (Akadémiai Kiadó, Budapest 1960.)
 [4] SZILÁGYI János – SZABÓ Károly: A tűzrendészet fejlődése az őskortól a modern időkig. (BM. Könyvkiadó, Budapest 1986).
 [5] Révai Nagy Lexikona – az ismeretek enciklopédiája X. kötet Hérolid – Jób (Révai Testvérek Irodalmi Intézet részvénytársaság, Budapest).

A KÉPEK JEGYZÉKE

1. kép. Honfoglaló magyar harcos. (Forrás: Bükkösi Gábor munkája - Magyarország hadtörténete /Had-történeti Intézet és Múzeum kiadása, Zrínyi Katonai Kiadó, 1984/ című könyvből.)
2. kép. Részlet Márk krónikájából. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
3. kép. A mongolok magyar településeket rombolnak le, és égetnek föl. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
4. kép. A székesfehérvári templom égése a Márk krónikájának miniatűrjén megörökítve. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
5. kép. Gara László macsói bán rendelete a Kőszegre betelepülők adómentességéről. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
6. kép. A törökök gyűjtogatása a Mohácsi csatavesztés után. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
7. kép. Törökhódoltságban. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
8. kép. Kőszeg felégetése írásba foglalva. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
9. kép. Kőszeg felégetése. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
10. kép. A budai lőportorony felrobbanás. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
11. kép. A szegediek adománygyűjtési kérelme. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
12. kép. Kecskemét égése - részlet a verses krónikából. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
13. kép. Bessenyei György Debrecen 1802-i égéséről szóló írásának címlapja. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
14. kép. Polgár Kabai János Debrecen égéseiről szóló Szomorú krónikájának címlapja. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
15. kép. Szüts Sára debreceni nagy tűzről írott verseskönyvének címlapja. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
16. kép. Napóleon tűzérsege felgyújtja Győr városát. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
17. kép. Nagykőrös 1826. április 22-én leégett részének térképe (részlet) . (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
18. kép. Nagykőrös 1826-i égésének krónikája. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
19. kép. Baja város tűzkatasztrófája 1840-ben. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
20. kép. A Honderű felhívása a miskolciak megsegítésére. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
21. kép. Haynau hirdetése Bősárkány megbüntetéséről és felégetéséről. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
22. kép. A pesti Duna-part felgyújtása 1849. május 23-án. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
23. kép. A komáromi erőd ágyúzása során keletkezett tűz a városban. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
24. kép. Gyöngyös az 1917-es tűzvész után. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
25. kép. Gyöngyös pusztulása 1917. május 21-én (egy felvétel a tűz tombolásának eredményéről, és a sajtótudósítás egy részlete). (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
26. kép. Gyöngyös elhamvadt része feketén bekeretezve. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).
27. kép. Egy vonatszerelvény pusztulása az I. világháború idején. (Forrás: A Tűzoltó Múzeum archívuma).